

MEDIA MATNLARIDA KONSEPTUAL METAFORALARNING
LINGVOKOGNITIV XUSUSIYATLARI
(INGLIZ TILI MISOLIDA)

Nigmatova Shahinaxon Abdugapur qizi

O'zMu Xorijiy Filologiya Fakulteti,

Amaliy Ingliz Tili va Adabiyotshunoslik kafedrası

katta o'qituvchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy ingliz tili media matnlarida konseptual metaforalarning lingvokognitiv xususiyatlari tadqiq etiladi. Ommaviy axborot vositalari (OAV) matnlari nafaqat axborot uzatish, balki jamoatchilik fikrini shakllantirish va muayyan dunyoqarashni manipulyatsiya qilish quroli hisoblanadi. Maqolada kognitiv tilshunoslikning yetakchi nazariyalari, xususan, J. Lakoff va M. Jonsonning konseptual metafora nazariyasiga tayangan holda, ingliz tili media matnlaridagi asosiy metaforik modellar tahlil qilingan. Siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy mavzudagi media matnlarda eng ko'p qo'llaniladigan 'URUSH', 'BINO', 'SAYOHAT' va 'TIBBIYOT' konseptual metaforalari lingvokognitiv jihatdan yoritib berilgan.

Kalit so'zlar

kognitiv tilshunoslik, konseptual metafora, media matn, lingvokognitiv tahlil, ingliz tili, jamoatchilik fikri, manipulyatsiya, manba sohasi, nishon sohasi.

Аннотация

В данной статье исследуются лингвокогнитивные особенности концептуальных метафор в современных медиатекстах на английском языке. Тексты масс-медиа рассматриваются не только как средство передачи информации, но и как инструмент формирования общественного мнения и манипулирования восприятием. На основе ведущих теорий когнитивной лингвистики, в частности теории концептуальной метафоры Дж. Лакоффа и М. Джонсона, анализируются основные метафорические модели в англоязычных медиатекстах. Лингвокогнитивному анализу подвергнуты такие концептуальные метафоры, как «ВОЙНА», «ЗДАНИЕ», «ПУТЕШЕСТВИЕ» и «МЕДИЦИНА», наиболее часто используемые в политических, экономических и социальных медиатекстах.

Ключевые слова

КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА, КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МЕТАФОРА, МЕДИАТЕКСТ, ЛИНГВОКОГНИТИВНЫЙ АНАЛИЗ, АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК, ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ, МАНИПУЛЯЦИЯ, СФЕРА-ИСТОЧНИК, СФЕРА-МИШЕНЬ.

Abstract

This article explores the linguocognitive features of conceptual metaphors in modern English media texts. Mass media texts are analyzed not only as a means of transmitting information, but also as a tool for shaping public opinion and manipulating perception. Based on the prominent theories of cognitive linguistics, particularly J. Lakoff and M. Johnson's Conceptual Metaphor Theory, the main metaphorical models in English-language media texts are examined. The article provides a linguocognitive analysis of the 'WAR', 'BUILDING', 'JOURNEY', and 'MEDICINE' conceptual metaphors, which are most frequently utilized in political, economic, and social media discourse.

Keywords

cognitive linguistics, conceptual metaphor, media text, linguocognitive analysis, English language, public opinion, manipulation, source domain, target domain.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda tilni insonning bilish (kognitiv) faoliyati bilan uzviy bog'liq holda o'rganish ustuvor yo'nalishga aylandi. Kognitiv tilshunoslik doirasida metafora shunchaki adabiy badiiy tasvir vositasi yoki stilistik figura emas, balki inson tafakkurini, dunyoni anglash va konseptuallashtirish jarayonini shakllantiruvchi asosiy mexanizm sifatida talqin etiladi. J. Lakoff va M. Jonson ta'kidlaganidek, "bizning oddiy konseptual tizimimiz, fikrlashimiz va harakat qilishimiz mohiyatan metaforik xarakterga ega".

Ommaviy axborot vositalari (OAV) tili yoki media diskurs konseptual metaforalarning faollashuvi va yangilanishi uchun eng qulay muhit hisoblanadi. Media matnlari (gazeta, jurnal, internet nashrlari, yangiliklar portallari) axborotni o'quvchiga tez, tushunarli va ta'sirchan tarzda yetkazishi lozim. Murakkab siyosiy jarayonlar, iqtisodiy inqirozlar yoki ijtimoiy muammolarni oddiy xalq tushunadigan tilda tushuntirishda konseptual metafora eng samarali lingvokognitiv vositaga aylanadi. Shuning uchun, ingliz tili media matnlaridagi konseptual metaforalarning lingvokognitiv xususiyatlarini o'rganish bugungi kunda ham nazariy, ham amaliy jihatdan dolzarb ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

1. Konseptual metafora nazariyasining lingvokognitiv asoslari

Lingvokognitiv nuqtai nazardan metafora – bu bir mavhumroq bilish sohasini (nishon sohasi / target domain) boshqa aniqroq, inson tajribasida ko'p kuzatiladigan soha (manba sohasi / source domain) terminlari va tushunchalari yordamida tasavvur qilish va ifodalashdir. Ushbu jarayon "metaforik proektsiya" (metaphorical mapping) deb ataladi.

Media matnlarida konseptual metaforalar shunchaki matn ko'rkiga xizmat qilmaydi, balki quyidagi kognitiv-pragmatik vazifalarni bajaradi:

Kognitiv vazifa: Murakkab va mavhum tushunchalarni (masalan, "inflyatsiya", "diplomatiya", "pandemiya") oddiy va kundalik tajribaga xos obrazlar orqali tushuntirish.

Baholash va interpretatsiya vazifasi: Voqelikka nisbatan o'quvchida ijobiy yoki salbiy munosabatni shakllantirish.

Manipulyatsiya vazifasi: Axborotni muayyan mafkuraviy yoki siyosiy nuqtai nazardan taqdim etish orqali auditoriyaning fikrini boshqarish.

2. Ingliz tili media matnlarida asosiy konseptual metafora modellari

Ingliz tili media diskursini (The Guardian, The New York Times, The Economist, BBC va b.) tahlil qilish natijasida eng ko'p qo'llaniladigan kognitiv metaforik modellar aniqlandi va tasniflandi.

A) *Siyosat va iqtisodiyotda "URUSH" (POLITICS/ECONOMY IS WAR) metaforasi*

Siyosiy va iqtisodiy voqealar OAVda ko'pincha harbiy harakatlar, jang maydoni sifatida tasvirlanadi. Bu metafora voqelikning keskinligi va jiddiyligini ko'rsatishga xizmat qiladi. Quyidagi jadvalda ushbu modelning media matnlarda namoyon bo'lishi tahlil qilingan:

Konseptual model	Media matndan misol (Ingliz tilida)	Lingvokognitiv sharh (O'zbek tilida)
POLITICS IS WAR	The Prime Minister *launched an attack* on the opposition's new tax policy.	Siyosiy bahs urush harakati ("hujum boshlash") sifatida baholanmoqda. Oponent dushman obrazida keladi.
ECONOMY IS WAR	Central banks are *fighting a battle* against skyrocketing inflation.	Iqtisodiy muammoga (inflyatsiyaga) qarshi kurash haqiqiy jang ("fighting a battle") sifatida tasavvur qilinmoqda.
DISEASE IS WAR	The government aims to *defeat* the virus by accelerating the vaccination campaign.	Tibbiy muammo yoki virus dushmanga tenglashtirilib, uni "yengish" (defeat) strategiyasi qo'llanilmoqda.

B) *Jamiyat va tizimlarda "BINO" (SOCIETY/SYSTEM IS A BUILDING) metaforasi*

Bu modelda davlat, jamiyat, ittifoq yoki biron bir tashkilot mustahkam poydevorga, devorlarga va tomga ega bo'lgan me'moriy bino sifatida tasvirlanadi. Bu kognitiv struktura barqarorlik yoki inqirozni ko'rsatish uchun qulaydir.

"*The European Union's economic foundation is crumbling under pressure.*" – Bu yerda Yevropa Ittifoqining iqtisodiy tizimi poydevori tushayotgan (crumbling foundation) bino sifatida kognitiv idrok etilmoqda.

"*We need to build a framework for future cyber security.*" – Kiberhavfsizlik tizimini yaratish bino ramkasini/karkasini qurish (build a framework) tushunchasi orqali ifodalangan.

D) *Rivojlanish va jarayonlarda "SAYOHAT" (PROGRESS IS A JOURNEY) metaforasi*

Har qanyi ijtimoiy-siyosiy yoki iqtisodiy jarayon ma'lum bir manzilga qarab harakatlanayotgan sayohat yoki transport vositasi sifatida gavdalantiriladi.

"*The country is on the road to economic recovery.*" – Davlatning iqtisodiy tiklanishi ma'lum bir yo'ldagi harakat (on the road) sifatida ko'rsatilgan.

"*Negotiations have hit a roadblock.*" – Siyosiy muzokaralarning to'xtab qolishi yo'ldagi to'siqqa (roadblock) duch kelish sifatida ifodalanadi.

XULOSA

Ingliz tili media matnlarida konseptual metaforalarni lingvokognitiv jihatdan tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, metafora shunchaki bezak emas, balki OAVning asosiy fikrlash va ta'sir o'tkazish vositasidir. O'quvchi media matnni o'qiyotganda "URUSH", "BINO", "SAYOHAT" kabi kundalik hayotiy tushunchalar orqali murakkab siyosiy-ijtimoiy voqelikni osongina onga qabul qiladi.

Lingvokognitiv mexanizmlar yordamida media ishlab chiqaruvchilar matnlarga yashirin baholovchi ma'nolarni joylashtiradilar va bu orqali jamiyat ongini manipulyatsiya qilish imkoniga ega bo'ladilar. Demak, konseptual metaforalarni to'g'ri tushunish va tahlil qila olish zamonaviy media-savodxonlikning muhim tarkibiy qismidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By.* – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
2. Charteris-Black, J. *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis.* – London: Palgrave Macmillan, 2004.
3. Kovecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction.* – Oxford: Oxford University Press, 2010.
4. Safarov SH. *Kognitiv tilshunoslik.* – Jizzax: Sangzor nashriyoti, 2006.

5. The Guardian, The New York Times, The Economist elektron nashrlari maqolalari (2024-2026).